 DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

DÎVÂNÜ LUGATİ'T TÜRK'TEKİ ÖĞÜT METİNLERİ ÜZERİNE SİTİLİSTİK BİR İNCELEME

Osman Esin

Dr, İstanbul Bilim Üniversitesi, osmannuriesin(at)hotmail.com

ÖZ

Öğüt metinleri, Karahanlı edebiyatı ürünü olan Kaşgarlı Mahmut'un Divanü lûgat-it Türk adlı yapıtından alınmıştır.. Öğütler, yazıldıkları çağın yaşam tarzına dair anılarla Türk halk felsefesinin derinliğine yönelik iletiler içermektedir. Öğütlerde; akıl verme, doğruyu gösterme, toplumsal gerçeklere ilişkin olumlu ya da olumsuz yargılarda bulunma, ahlaki olmayan durumlar karşısında uyarı ve yasaklamalar getirme, en çok üstünde durulan konulardır. Karahanlılar devrinde (840-1212), İslamiyetin ve İslam kültürünün Arap ve İran yoluyla Orta Asya'ya yerleşmeye ve yayılmaya başladığı zamanlarda, İslam kültürü, kuşkusuz Türk edebiyatı üzerinde etkili olmuştur; ancak Türkler, yabancı kültüre karşın kendi geleneklerini devam ettirmişlerdir. Türk edebiyatında bir "Geçiş Dönemi" olarak değerlendirilen bu dönemin en belirgin ortak özellikleri, öğüt metinleri üzerinde açıkça görülmektedir. Biçimde ve özde eski ve yeni tarzlar yan yana yürütülmüştür. Manzumelerin bir kısmının, nazım birimi olarak İran şiirinden alınma "beyit"lerle, bir kısmının da Türk şiirine ait olan "dörtlük"lerle yazılması; ölçü olarak aruz ölçüsünün kullanılması, ama aruzun Türk halk şiirindeki hece veznine uyan kalıplarının tercih edilmesi, hep bu kültürel etkileşimin sonucudur. Metinlerde şiirsel ahenk, üslubun asıl unsurlarını oluşturan ölçü, dize, redif, alliterasyon ve asonanslarla sağlanmıştır Her türden sözcüğün geçtiği metinlerde üslup belirleyicilik açısından isim, sıfat ve fiiller en çok kullanılan sözcüklerdir. Cümlelerin, yapıca Türkiye Türkçesindekine benzer bir çeşitliliğe sahip olduğu görülmüştür. Bu makalede öğütlerin, bir anlatım tarzı olarak sahip olduğu duygu inceliği ve düşünce derinliği ile Türk dilinin ses, şekil, sözcük türü ve cümle kurgusu bağlamında taşıdığı özellikleri belirtme amacı güdülmüştür.

Anahtar kelimeler:
öğütler, ahenk unsurları, sözcük türleri, içerik, cümle

A STYLISTIC REVIEW ON THE TEXTS OF THE ADVICE IN DIVANU LUGATI'T TURK

ABSTRACT

Advıce texts are taken from the work of Kashgarli Mahmut, Divanü lûgat-it Türk, which is a product of Karahanlı literature. Advice, messages about the depth of the Turkish people's philosophy with memories of the lifestyle of the time they were written. The advice was to give the reason, to show the truth, to be in positive or negative jurisdictions about social reality, to give warning and prohibition in the face of non-moral situations. In the time of the Karahanis (840-1212), Islamic culture and Islam began to settle and spread to Central Asia through Arab and Iranian culture, Islamic culture undoubtedly influenced Turkish literature; but the Turks, despite the foreign culture, have continued their traditions.The most obvious common features of this period, which is evaluated as a "Transitional Period" in Turkish literature, are clearly seen in the texts of admonition. Formal and essentially old and new styles are performed side by side. The writing of some of the poems as "verse" from the Iranian poem as poetry unit, the writing of "quatrain" which is the property of some of the poetry poetry; the use of a measure of aruz as a measure, but the preference of patterns that match the syllable in Turkish folk poetry is always the result of this cultural interaction. In texts, poetic harmony is provided by meter, rhyme, redif, alliteration, and reasons which constitute the main elements of style. The names, adjectives and verbs are the most commonly used words as stylistic determinants in the text where each word is spoken. Sentences, structurally, Turkey was seen as having a similar diversity that in Turkish. This article is devoted to expressing the qualities that the advice has as a narrative style, the depth of thought and the characteristics that the Turkish language carries in the context of sound, form, word type and sentence structure.

Keywords:
advıce, elements of harmony, word types and content, sentence,

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

DÎVÂNÜ LUGATİ'T TÜRK'TEKİ ÖĞÜT METİNLERİ ÜZERİNE SİTİLİSTİK BİR İNCELEME

GİRİŞ

Dîvânü Lugati't Türk'te birçok manzum metin bulunmaktadır. Göktürk Kitabelerinin yazıldığı 7-8. yüzyıllardan günümüze kadar ulaşan ve Divan'da "*destan, koşuk, sagu, sav, öğüt*" gibi adlarla geçen metinler, Türk edebiyatının en eski örneklerini oluşturur. XI. asırda yazıya geçirildiği düşünülen bu şiirlerin hangi tarihte ve kimler tarafından yazıldığı bilinmemekte ancak İslamiyetten önce ve Türklerin İslamiyeti kabulünden sonraki devirlerde Türk Halk edebiyatı ürünleri arasından seçildiği tahmin edilmektedir.

Divan'daki manzumeler arasından, inceleme konusu olarak aldığımız öğütler üzerinde sağlıklı bir değerlendirme yapabilme konusunda Tük şiirinin ortaya çıkışı, gelişim süreci, etkilenme alanları ve tarihi serüvenini yaşarken uğradığı değişiklikleri kısaca gözden geçirmenin yararlı olacağı kanısındayız.

Türkler arasında şiirin ve diğer güzel sanatların kaynağı din olmuştur. Başlangıçta şiir, halk topluluğu önünde musiki ve raks'la birlikte söylenmiştir. Aynı zamanda dindar olan en eski Türk şairleri, değişik Türk boyları arasında farklı isimlerle anılmıştır. Tonguzlar'ın Şaman, Moğol ve Boryatlar'ın *Bo veya Bugué*, Yakutlar'ın *Oyun*, Altay Türkleri'nin *Kam*, Samoitler'in, *Tadibei*, Kırgızlar'ın *Baksı-Bakşı*, Oğuzlar'ın *Ozan* dedikleri bu şairlerin, şiir söylemenin yanında sihirbazlık, rakkaslık, musikişinastlık, hekimlik gibi görevleri de vardı. Manevi üstünlüğüne inanılan bu şairlere, halk arasında derin saygı duyulmuştur. Başlangıç itibariyle eski Türk şiiri "Şölen, Sığır, Yuğ" gibi üç büyük dini ayine bağlı olarak gelişmiş, şiir ve şairler bu ayinlerin en önemsenen unsurları olmuşlardır. En eski Türk Baksı-Ozanları tarafından, Şölenlerde kopuz eşliğinde dinî-sihirbâzâne nağmeler okunmuş; Sığır denilen dinî sürgün avı törenlerinde avın kutlu, bereketli ve eğlenceli geçmesi için sazlarla birlikte avcıları coşturan şiirler söylenmiş ya da kahramanlık dolu bazı destanlar anlatılmıştır. Ölen hükümdarlar ya da hükümdar ailesine mensup kahramanlar hakkında aktarılan Sagu'lar (matem şiirleri, mersiyeler) de Yuğ törenlerinin önemli malzemesini oluşturmuştur (Köprülü, 1986: 57-58, 72, 98; Banarlı, 1971; 41). V. yüzyıl Hunlarının da türküleri ve kahramanlık destanları vardı. Attila hükümet merkezine girerken onu Hun kızları türkülerle karşılamış ve iki Hun ozan kopuzla Attila'nın sofrasında onun zaferlerini ve savaşta gösterdiği başarıları öven türküler söylemişlerdir (Rasonyı, 1973: 34-35). Çin kaynakları Türklerin ve Türkçe konuşan "*Kao-çe*" kavminin, göğe ithaf olunan büyük at kurbanı şöleni için toplandıkları sırada türküler (ilahiler) söylediklerinden söz etmektedir (Rasonyı, 1971: 35). Verilen bu örneklerlerin ve bunlara ilaveten İslamlık öncesi Türk şiirinde tabiat güzellikleri ve aşk duygularını dile getiren şiirlerin genel adı olan *koşuğ*'lar, zamanla atasözü haline dönüşen *manzum hikmetler* ve nazımla söylenmiş öğütler, Türk edebiyatının ilk örneklerini oluşturmuştur (Banarlı, 1971: 45). Çeşitli Türk kabile ve boyları arasında yüzyıllardır yaşayan bu sözlü verimlerden birçoğu, geleneksel yapısını koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir.

İslamlık öncesi Türk şiirinin ilk yazılı örnekleri, Doğu Türkistan'da Maniheist ve Budist Uygur kültür çevrelerinde meydana gelmiştir (Tekin, 1986: 7). M.S. VI-VII. yüzyıllardan itibaren Uygurların hakimiyetinde bir Türk ülkesine dönüşen Doğu Türkistan sahası, birçok sanat ve edebiyat eserlerinin yaratılmasına sahne olmuştur. Hoça şehri harabeleri ile Toyok vadisinde yapılan keşif ve kazılarda Türkçe olarak çeşitli alfabelerle yazılmış Budist ve Maniheist çok sayıda el yazması ve basma eserlere ulaşılmıştır (Ögel, 2014: 378-385; Köprülü, 1980: 37; Barthold, Köprülü, 1973: 88). Turfan'daki örenlerden çıkarılan el yazması kalıntılar arasında ayrıca Uygur türküleri bulunmuştu (Rasonyı, 1971: 33).

Genellikle sözlü olarak gelişen İslamiyet öncesi Türk Halk şiirinin genel özellikleri konusunda şunlar söylenebilir. Nazım birimi başlangıçta dizedir. Daha sonra bu tek dizeye ikinci bir dize ilavesiyle meydana gelen ve tam bir fikir ifade eden yapı, uyaklara bağlı kalınarak dörtlüğe dönüştürülmüştür (Kocatürk, 1970: 21, 32). Koşuk, destan, sagu gibi ilk sözlü verimler dörtlükler halinde yazılmış ve ezgili olarak kopuz eşliğinde çalınıp söylenmiştir. Duygu ve düşünceleri dörtlükler halinde aktarma geleneği, İslamiyetin kabulünden sonra da sürdürülmüş, halk şairleri halkı etkileyen ve müzikle kolay bağdaşan küçücük dörtlükler yazmışlardır. Bu dörtlükler daha sonra Türk halk şiiri nazım biçiminin temelini oluşturmuştur.

Eski Türk şiirinde Türklerin milli ölçüsü olan "*hece ölçüsü*" kullanılmıştır. Bugünkü anlamda gelişmiş bir kafiye anlayışından söz edilemez. Halk şairleri kafiye konusunda hafif bir ses benzerliği ile yetinmişler, kafiyeli sözcüklerin, farklı yapı ve yazılışta da olsalar sesçe kulakta aynı izlenimi uyandırmasını yeterli bulmuşlardır (Dizdaroğlu, 1969: 32; Dilçin, 1983: 73). Bu nedenle "ilk şiirlerimizin tabi olduğu kafiye kuralları basit ve iptidai mahiyette olup onlara *'yarım kafiye' (assonance*) demek şüphesiz daha doğrudur" (Köprülü, 1986; 129). Eski Türk şiirinde kafiye genellikle dizenin başındadır; ancak hem dizenin başında hem de sonunda kafiye bu-

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

lunan şiirler de vardır (Arat, 1986: 19; Tekin, 1986: 7). Bu dönem şiirlerinde sevgi, kahramanlık ve din, yüceltilen kavramlar olmuştur. Tabiatın, güzelin ve güzelliğin anlatımı şiire lirizmi getirmiştir. Duygu ve düşünceler, yabancı kültüre karşı özünü ve yapısını koruyabilmiş olan saf Türkçeyle dile getirilmiştir.

Türkler, İslam medeniyeti sahasına girdikten sonra İslami edebiyattan etkilenirken kendi edebi geleneklerini de asırlarca saklamışlardır. (Köprülü, 1966: 18; Caferoğlu, 1974: 6-7, 50). Türk şiiri, özellikle Karahanlılar Döneminde (840–1212), biri, *"Halk şiiri"* diğeri de "*Aydın zümre şiiri*" olmak üzere iki koldan gelişmesini sürdürmüştür. Halk şiirinde milli ölçü olan hece ölçüsü ve milli nazım birimi olan dörtlük geleneğine bağlı kalınırken, aydın zümre şiiri ise İslami (Arap-Fars) ölçüsü olan aruz ölçüsü ve İslami nazım birimi olan beyitlerle meydana getirilmiştir (Tekin, 1986: 81). İlim dili olarak Arapçayı, edebiyat dili olarak da Farsçayı benimseyen bu aydın sınıfına mensup genç şairler, "İran aruzunu" (Acem aruzu), hiç değiştirmeden olduğu gibi kabul etmişler (İlaydın, 1966: 36; İsmail Habib, 1942: 13-14; Köprülü, 1966: 16) ve İran örneklerini taklit etmek suretiyle yeni bir Türk şiiri yaratmışlardır. Uzun bir zaman Farsça şiirler yazdıktan sonra aynı tarzda Türkçe şiirler yazma girişiminde de bulunmuşlardır (Köprülü, 1980: 117)**.** Dörtlük birimine dayanan Türk Halk edebiyatı ürünleri başlangıçta İran rubâileri ile İranlıların halk şiirine özgü "*fehleviyyat*"ında görülen düzenden etkilenmişlerdir (Boratav, 2014: 200). Türk halk edebiyatındaki cinaslı maniler, İran halk edebiyatındaki (*fehleviyyat*) benzerleriyle kaynaştırılarak aruzla ve besteli olarak söylenmeye başlanmıştır. Bu arada VIII-X. yüzyıllar Orta Asya Türkçesinde uzun hece bulunmadığı için başlangıçta aruzun Türkçeye uygulanmasında sıkıntı yaşanmış; ancak Türkçede açık ve kapalı iki tür hecenin bulunması işi kolaylaştırmıştır. Böylece aruzla şiir yazan ilk Türk şairleri, aruzun uzun heceleri yerine Türkçenin kapalı hecelerini; aruzun kısa heceleri yerine de Türkçenin açık hecelerini kullanarak aruzu Türkçeye uydurmaya çalışmışlardır.

İslamiyet sonrası Türk şiirinde ilk kez, İran şiirinde milli vezin haline gelen *"Fa'ûlün/ fa'ûlün/ fa'ûlün/ faul"* aruz kalıbı kullanılmış hatta "Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık" gibi İslami Türk edebiyatının ilk eserleri de bu vezinle yazılmıştır. (Banarlı, 1971: 51-52). Ancak bu eserlerde aruzun farklı kalıplarına da yer verilmiş ve özellikle Türk şiirinin geleneksel ritminin daha rahat duyulduğu 7'li, 8'li, 11'li, 14'lü ve 15'li hece kalıplarına tekabül eden aruz kalıpları tercih edilmiştir.

1. BİÇİM ÖZELLİKLERİ VE AHENK UNSURLARI

Divan'da 36 öğüt metni bulunmaktadır. Bunların 7'si dörtlük, 29'u da beyit birimiyle yazılmıştır. Her metin bağımsız bir yapıyı oluşturduğundan tek tek ele alındığında, bunları, halk edebiyatına dair verimlerle İslamiyet etkisinde yazılmış şiirlerde olduğu gibi ayrı ayrı bir tür veya nazım şekli olarak adlandırmak mümkün değildir; ancak genel durum böyle olmakla beraber bir dörtlükte (*a a b a*) mani kafiye düzeni uygulanmıştır.

Körklüg tonuk gözüngke -a

Tatlıg aşıg adhınka -a

Tutgıl konuk ağırlık -b

Yadhsun çawınğ budhunka -a

Eserin muhtelif yerlerinde dağınık vaziyette bulunan bazı beyitlerin, konuları ve kafiye düzenlerine göre alt alta konulduğunda, bir manzumenin bir bütününü veya büyük bir parçasını oluşturduğu ve başka bir şiirin içinden alındığı ihtimalini akla getirmektedir.

İştip ata anangnıng sawlarını kadırma -a

Neng kut bulup küwezlig kılnıp yana kuturma -a

Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin üdürme -b

Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme -b

Agruk agır işinğni adhnaguka yüdhürme -c

Açrup özinğ öşerip adhnagunı todhurma -c

(Ananın babanın sözünü işiterek öğütlerini reddetme, mala ve talihe eriştiğinde şımarıklık yaparak kudurma.)

(Arkadaşın ile yaraşıklı ol, ona karşı başkasını üstün tutma, yavaş huylu tavuğu sağlam tut, kırda süğlün arama.)

(Ağır yükünü, işini başkasına yükleme, kendini, gözün kararırcasına aç bırakıp başkasını doyurma)

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, eski Türk şiirinde uyak, dize başında bulunmaktadır (Arat, 1986: 19). Dize başı uyağı, *"baş uyak=baş kafiye"* diye de adlandırılmaktadır (Tekin, 1986: 7; Sertkaya, 1986: 43). Dize başı uyağı, zamanla dize sonuna kaymıştır. Arat, bu durumu vurguya bağlamış (Arat, 1986: 19), ancak bunda, vurgunun yanında, İslâm kültür sahasına girdikten sonra Arap ve Fars şiirlerinin etkisi altında benimsenen yeni nazım şekilleri ve şiir tekniklerinin de büyük rolü olmuştur (Tekin, 1986: 7). Divan'da geçen öğüt metinlerinde, ilgiyi aynı tema üzerine çekme ve şiirin anlamına güç katmada şüphesiz kafiyeden yararlanılma yoluna gidilmiştir. Dize başı uyağının nadiren görüldüğü metinlerde ses ahengi, daha çok son uyakla sağlanmıştır. Yukarıda örnek olarak verilen dörtlükte bu durum açıkça görülmektedir. Dizelerin sonundaki (*…**gözüng-ke** /… **adhın-ka** / …**budhun-ka***) **kelimelerindeki ortak ses olan** *"-n"* ünsüzüyle yapılan halk şiirine özgü yarım uyak, *"-ke (-ka)"* redifiyle desteklenmiştir. Bunun yanında 2. ve 3. dizelerin başında bulunan "*t-*" ünsüzü ve *"k, g"* seslerinin tekrarından doğan ahenk zenginliği, dörtlükte kulağa hoş gelen bir müzikal yapı oluşturmuştur. Kafiye düzeni, *aa / bb / cc* şeklinde olan beyitlerin sonundaki ***(…kadır-ma, …kutur-ma/…üdür-me, …eder-me/…yüdhür-me, … todhur-ma***) sözcüklerinde kafiye olan ses "-r" ünsüzüdür. Her üç beyitte de ortak olan bu "-r" ünsüzü, şiirin ahengi yanında anlamı üzerinde de etkili olmuştur. Zira, "r" ünsüzü, yapısı itibariyle "yumuşak", "kuvvetli" bazen de "devamlılık-akıcılık" intibaı uyandırdığından beyitlerin yansıttığı iletilerin, daha güçlü aktarılması ve süreklilik kazanmasında etkili olmuştur. Ek halindeki rediflerin daha çok ses'e hizmet ettiğini düşünecek olursak burada, kendi aralarında uyumlu olarak tekrarlanan (-me, -ma) redifinin de bir armonik unsur olarak ahenge önemli katkısı olmuştur. Bunun yanında beyitlerde Türkçenin tabii yapısından kaynaklanan ses tekrarları vardır. Sözgelimi *"a"* ünlüsü birinci beyitte 11, ikinci beyitte 9, üçüncü beyitte 9; *"k"* ünsüzü de birinci beyitte 5, ikinci beyitte 4 defa tekrarlanmıştır. Hemen hemen bütün metinlerde göze çarpan bu asonans ve aliterasyonlar, güçlü bir melodik yapının doğmasına imkan hazırlamıştır. Türkçenin ses zenginliği ve yaratma gücü olarak değerlendirilen ikilemelerden (Hatiboğlu, 1971: 11-12) de bir ahenk unsuru olarak yararlanılmıştır. Nitekim bir dörtlükte geçen "*koşnı konum*" ikilemesinde ard arda sıralanan benzer sesler, manzumeye ahenk, anlatıma da güç katmıştır. "***Koşn**ı **kon**u agışk**a** / Kılgıl angar ağırlık / Artut alıp annungıl / Edhgü tawar ogurluk"* (I. 114, 14).

Nazım birimi dörtlük olan manzumelerde üç çeşit kafiye düzeni uygulanmıştır: : ***a b c b*** (II. 249, 28,1; I. 114, 14); ***a a b a*** (I. 45, 19); ***a a a b*** (I. 419, 9).

Metinlerin tamamı aruz ölçüsüyle yazılmıştır.Tek bir kalıba bağlı kalınmamış, her dizede tekrarlanan değişmez vezin kalıpları yerine aruzun değişik kalıpları kullanılmıştır. Ancak bu yapılırken Türk şiirinin hece kalıplarına tekabül eden aruz kalıpları esas alınmıştır. Her şiirin ilk dizesindeki taktiler, şiirin diğer dizelerinde de aynı şekilde devam ettirilmiştir. (4+4; 4+3; 4+4+3; 4+4+4; 4+3+4+3) şeklinde sıralanan duraklara bağlı olarak oluşan bağımsız ritimli birimlerin meydana getirdiği duraksama ve ses dalgalanmaları, bir ahenk yaratmanın yanında aynı zamanda söze de bir hareket getirmiştir.

Bakmas budun / sevüksüz / ˘ – – II.249-250, 28.1. – – ˘ –

Müstef'ilün / feûlün

Yudkı yüdhi / saranka

Kazgan ulıç / tüzünlük 4 + 3 = 7

Kalsun awıng / yarınka

Sedhremiş ol / gun koyak / – ˘ – III. 167,7. – ˘ – –

Fâ i lâ tün / fâ i lün

Sarmamış süt / ten kayak

4 + 3 = 7

Bilge eren sawların algıl öğüt – ˘ ˘ – / – ˘ ˘ – / – ˘ – III. 155.3.

Müfteilün / müfteilün / fâilün

Edhgü sawıg edhlese özke singer

4 + 4 + 3 = 11

Algıl öğüt mendin oğul erdem tile / – – ˘ – / – – ˘ – I. 51, 15. – – ˘ –

Müstefilün / müstefilün / müstefilün

Boyda ulug bilge bolup bilginğ ula

4 + 4 + 4 = 12

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin üdürme

Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme

_ _ . _ / . _ _ / _ _ . _ / . _ _ III,11,3.

Müstefilün / fe û lün / müs tef i lün / feûlün

4 + 3 + 4 + 3 = 14

2. ÜSLUP (DİL VE ANLATIM)

XI. yüzyılda Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle Türk devletleri, yavaş yavaş eski kültür sahalarından ayrılıp yeni bir kültür alanına girmiştir. Böylece Türkçenin, Eski Türkçe denen İslamiyetten önceki dönemi kapanarak XI. yüzyıldan itibaren İslam kültür ve medeniyeti altında gelişme gösteren bir dönemi başlamıştır. 940 yılında Karahanlı Hükümdarı Saltuk Buğra Han'ın İslamiyeti resmen devlet dini olarak kabul etmesiyle ilk Müslüman Türk devleti kurulmuştur. Bu devletin sınırları içinde Eski Türkçe yazı dilinden gelişen ve Hakaniye Türkçesi veya Karahanlı Türkçesi diye adlandırılan yazı dili ile İslami bir Türk edebiyatı oluşmaya başlamıştır (Caferoğlu, 1974: 39; Hacıeminoğlu, 2013: 1-2). Bu devirde yazılan Kutadgu Bilig, Atabetül Hakayık Dîvânü Lugati't-Türk gibi eserlerle Karahanlı Türkçesi, yüksek bir anlatım gücüne kavuşmuştur. Özellikle Dîvânü Lugati't Türk, o devir Orta Asya'sında Türkçenin söz zenginliğini yansıtması ve bünyesinde Türk kültürüne dair folklorik ve etnoğrafik değerleri taşıması açısından Türkçenin kazandığı yüksek değeri ortaya koymuştur (Karamanlıoğlu, 2002: 33-40; Özkan, Osman, Tören, 2001: 79).

Dîvânü Lugati't-Türk'ten alınan ve inceleme konumuz olan öğüt metinlerine gelince, bunlar da Karahanlı Türkçesinin Türk edebiyatına kazandırdığı önemli verimlerdir. Karahanlı Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini taşıyan bu metinler, o dönemlerde yaşamış şairlerin duygu ve düşüncelerini aktarış tarzları hakkında bilgi vermenin yanında, onların, kendilerini ifadede kullandıkları zengin dil malzemesine de sahip bulunmaktadır.

İSİMLER

Kelime türleri içinde en çok isimlerin kullanıldığını görüyoruz. Sayıları 89'u bulan bu kelimelerin 74'ü somut sim, 15'i de soyut isimdir. İsimlerin sayı olarak çoğunlukta olması anlatıcının varlık ve kavramlarla daha çok ilgilendiğini göstermektedir.

Bazı isimler, hal eklerinin çekimine girerek içinde bulundukları cümlelerde "dolaylı tümleç" ve "nesne" görevini üstlenmiş, belirtili isim tamlaması kurmuştur. Bu tümleçler anlatıma güç katmanın yanında anlamı da daha belirginleştirmiştir.

Metinlerde **yönelme hali eki** *(-ka/-ke)* ile çekimlenmiş 7 isim bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü, basit ve sıralı cümleler içinde geçmekte ve yüklemin bildirdiği hareketin nereye yöneldiği anlamını vermektedir: **karınka < karın-ka** "*Birmiş sening bil yalnguk tapar karınka"* (III. 222, 1); **Tengrike < Tengri-ke** "*Tün gün tapun Tengrike boynamagıl*" (III. 377, 13); ***körkinke < körkin-ke*** *"Yay körkinke inanma"* (III. 160-161, 1).Yönelme ekinin çekimine girmiş diğer dört isim ise bileşik yapılı cümlelerde bulunmaktadır. **kışka < kış-ka** "*Kışka itin kelse kalı kutlug yay"* (82, 13)..: ***orunka < orun-ka*** *"Kalmış tawar adhınnıng kirse kara orunka"* (III. 222, 1); yüzinke < yüzinke *" Külse kişi yüzinke körklüg yüzin körüngil*" (III. 43, 199) ışka < ış-ka "*Tegme iwet ışka körüp turgıl ala*" (III. 25-26, 1). **Ayrılma hali eki** *(-dın/-din; -tın/-tin)* alan bir isim, tümleç olarak yüklemin anlamını araç, kaynak ilgisiyle güçlendirilmiştir. *sütten< süt-ten* "*sararmış sütten kayak*" (III. 167,7). **Yükleme hal eki** *(-g/-g; -n¸-nı/-ni*) almış 4 isim de bulundukları cümlelerde nesne görevindedirler: **başnı<baş-nı** "*Yaşnat kılıç başnı üze kakkıl yara"* (II . 356, 18); **esizligig < esizlig-i-g** "*Esizligig anunma"* (III. 160-161, 1***); tılıngnı*<tılıng-nı** "Yawlak ködhez tılınğnı edhgü sawıg tilengil" (III. 43, 19); **sawlarını** <**sawlar-ı-nı** İştip ata anangnıng sawlarını kadırma" (I. 507-508, 2). **Vasıta hali eki** *(-n; -la/-le***)** ile çekimlenmiş bir sözcük geçmektedir: yüzin <yüz-i-n "*Külse kişi yüzinke körklüg yüzin körüngil*" (III. 43, 19)

Devrik yapılı bir fiil cümlesinde, ard arda sıralanan üç isim tek bir fiile bağlanmıştır: " *oğlum sanga kodhurmen **erdem*** öğüt ***xumaru***" (III. 140, 19).

Metinlerde Türk dilinin dağal yapısı içinde meydana gelen isim tamlamaları da geçmektedir. Ancak bu tamlamalardan bazılarında tamlayan unsuru düşmüştür. Vezne uyum ihtiyacından kaynaklanan bu tür dilbilgisel oluşumlarda tamlanan takısı 2. teklik şahıs iyelik eki, verilmeyen tamlayan unsuruna vurgu nileğindedir.

Begler katın "beyler yanında (I. 64,12).

anıng biligin "onun bilgisini" (II. 140, 8)

bilge eren sawların "bilgin adamların sözleri" (III. 153, 3)

ata anangnıng sawların "anasının babasının sözü-

nü" (I. 507-508, 1)

…*awıng* "(senin) şanın (II. 249-250, 28. 1)

…çawıng "(kendi) ününü" (I. 45, 19)

…*ağzın* "(senin) ağzın (I. 129, 3)

…*ilni* "(senin) yurdunu" (II. 29, 11)

…*erdhemini* "(onun) faziletini"

…*başnı* "(onun) başı"

SIFATLAR

Metinlerde, isimlere göre daha az sayıda sıfat geçmektedir. Bir sayı sıfatının dışında hep niteleme sıfatı kullanılmıştır. Yapılan sıfat tamlamalarının 9'u bir sıfatla bir isimden oluşmuştur: *Yawaş takagu* "yavaş huylu tavuğu (III. 11, 3); *ming yagak* "bin ceviz" I. 417, 5); *körklüg tonug* "iyi elbiseyi" (I. 45, 19); *tatlıg aşıg* "tatlı aşı" (I. 45, 19); *bilge kişi "*bilgin kişi (III. 46, 7)**;** *edhgü söz* "iyi söz" (III. 160-161, 1); *edhgü tawar* "uğurlu mal" (I. 114, 14); *olgun koyak* "olgun darı, olgun konak darısı" (III. 167, 7)**;** kurgay yıl "kurak yıl" (III. 69, 1).

Bazı sıfat tamlamaları sıfatfiiller (partisipler) ile oluşturulmuştur. Hem sıfat hem de eylem titeliği taşıdıkları için dinamik sıfat sayılan sıfat-fiiller, bulundukları cümlelerde isimlere hareket vasvı kazandırmanın yanında kurdukları yan cümleler vasıtasıyla temel cümlenin yüklemini *nesne ve dolaylı tümleç* ilgisiyle tamamlamışlardır. *Keldür anuk bolmış aşıg tutma uma* "Hazır olmuş aşı getir, geciktirme" (I. 93, 4); *Bulmaduk nenge* ewinmeng "Bulunmamış mala sevinmeyin" (I. 419, 9); *Barmış nenging* sakınma " Gitmiş malı düşünme" (III. 361, 1).

Bağfiil (gerindium) grubu içinde yer alan sıfat tamlamaları da vardır. Üs *es körüp yüksek kalık kodı çakar-kalık kodı / bilge kişi öğüt birip tawrak uk*ar "Kerkes kuşu leşi yüksek havadan görüp aşağıya iner; bilgin kişi öğüt verip iyi anlar" (III. 46, 7); *Bilge erig edhgü tutup* sözin işit "Bilgin kimseyi hoş tutup sözünü dinle" (I. 428, 9); *Boyda ulug bilge bolup bilging ula* "Ulus arasında büyük bilgin olup bilgini yay" (I. 51, 15)

Bir sıfat tamlamasında, birden çok sıfat, bir isim unsuruna bağlanmıştır: *Sewüksüz / yudkı yüdhi saranka* (II. 249-250, 28, 1).

Sıfat tamlamalarını, bir kelime gurubu olarak, Türkçenin en eski cümle tiplerinden biri olan koşul cümlelerinde de görmekteyiz. İçinde sıfat tamlamalarının da bulunduğu bu koşullu yan cümlelerle, temel cümlenin anlamına bir sınır getirilerek eylemin oluşu bir nedene bağlanmıştır: *edhgü sawıg edhlese özke siner* "İyi söz, tesir ederse öze siner" (III. 155, 3); *Kışka itin kelse kalı kutlug yay* "Kutlu yaz kelse (geldiğinde) kış için hazırlan" (I. 82, 13; *Kalmış tawar adhınnıng kirse kara orunka* "Kişi mezara girdiğinde kalan mal başkasının olur" (III. 222, 1).

ZAMİRLER

Metinlerde 24 zamir türünde sözcük geçmektedir:

Şahıs Zamirleri:

Birinci Tekil Şahıs Zamiri. *men/min*. Ayrılma hali "**mendin**" sadece bir yerde geçiyor: *algıl öğüt mendin oğul erdem tile* (I. 51,15);

İkinci tekil şahıs zamiri *"sen"*. **Yalın hal**: *Bilge eri bulup sen bakkıl anıng tabaru* (III. 140,19), *Uluglukug bolsa sen adhgü kılın* (I. 64, 12); **yönelme hali** *"sanga": Ograp kalı kelse sanga karşu süle* (III. 272,1; III. 140, 19); **ilgi hali** "*sening***"**: *Birmiş sening bil yalngug tapar karınka* (III. 222,1).

Yüklemi emir kipinin ikinci tekil şahsında çekimlenmiş cümlelerde, ikinci tekil şahıs zamiri *"sen"* sözcük olarak geçmez, ancak onu, yüklemin aldığı şahıs eki belirler. Metinlerde bunun çok örnekleri bulunmaktadır:

Kazgan ulıç tüzünlük " (Sen) yumuşak huyluluk kazan" (II. 249-250, 28.1). *Bolgıl kişig begler katın yahşı ulan* "(Sen) beyler yanında iyiliğe araç olan kişi ol" (I. 64, 12). Öç kek kamug kişinin yalnguk üze alım bil / *Edhgülülüg ugança eliging bile telim kıl "(*Sen) herkesin öcünü, hıncını başkalarının üzerinde alınacak bir borç bil, konuğa, elinden geldiği kadar çok iyilik yap" (I. 44, 1).

Üçüncü Tekil Şahıs Zamiri "ol": Diğer şahıs zamirlerine göre nicelik olarak daha çok geçmektedir: **Yalın hal** *"ol"*: *Karga kalı bilse mungın ol buz sukar* (I. 425, 18); **ilgi hali** "*anıng"*: *Kelse uma tüşürgil tınsın anıng arukluk* (II. 316,9); Öğren anıng biligin künde angar baru (II. 140, 8); *Bıçlıp anıng boynı takı kalkan tura* (II. 356, 18); **yükleme hali** *"anı"***:** *Edhgermedhip kodhsa anı ilni kunar* (II. 29, 11); *Bilgeler anı yirer* (I. 419, 9); **yön gösterme hali** "*angar*": *Kelse kişi atma angar örter küle* (I. 129, 3); *Kılgıl angar ağırlık* (I. 114, 14); Öğren anıng biliging künde angar baru (II. 140, 8); *Azrak angar ökünggil* (III. 361, 1).

Şahıs Zamirlerinin çoğulları "*biz, siz, olar/anlar*" ile İşaret Zamirleri "*bu*" ve onların çoğulları olan "*bular*,

olar" metinlerde geçmemektedir.

Dönüşlülük Zamiri

Kendü *"kendi, kendisi, bizzat"*. Metinlerde geçmemektedir.

Öz "*kendi, kendisi, bizzat*". Dönüşlülük zamirinin yönelme hali "özke", bir yerde geçiyor "Edhgü sawıg edhlese özke singer" (III. 155, 3); ayrıca ikinci teklik şahıs iyelik eki ile ikinci teklik şahıs iyelik ekinin yönelme halinde de kullanılmıştır: "*açrup* özing öşerip adhnagunı todhurma" (III. 68, 21) "*körklüg tonug* özüngke" (I. 45, 19).

Belirsizlik Zamirleri

Metinlerde iki belirsizlik zamiri bulunmaktadır:

kamu / kamug *"her, bütün, hepsi": Öç kek kamug kişinin yalngug üze alım bil (I. 44, 1).*

adhın *"başkası, herkes": kalmış tawar adhınnıng kirse kara orunka (III. 222,1).*

Soru Zamirleri: Sadece, **"kim"** soru zamirinin ilgi hali olan "*kiming"* bir yerde geçiyor *" talkan kiming bolsa angar pekmes katar*" (1. 440, 20).

ZARFLAR

Metinlerde geçen toplam 13 zarftan 9'u Hal Zarfı, 1'i Zaman Zarfı, 2'si Miktar Zarfı, 1'i de yer zarfıdır.

Hal Zarfları.

Bunlar, oluşum itibariyle zarf olarak kullanılan niteleme sıfatları olup kullanıldıkları dizelerde yüklemin ortaya koyduğı iş, oluş ve harekete açıklık ve nitelik kazandırarak duygu ve düşüncelerin daha ayrıntılı aktarılmasında etkili olmuşlardır: **ança** "o kadar, öyle, öylece" : Ödhlek ışın bilip tur ança angar tirengil (III. 233, 15); **anuk** "hazır" : *Keldür anuk bolmuş aşıg tutma uma* (I. 93, 4); **ayruk** "başka, ayrı, ayrıca" : *Barça bile ayruk tayak* (I. 417, 5); **bek** "muhkem, kavi, pek, sağlam, sıkı" : *Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme* (III, 11, 3); **tawrak** "çabuk, acele, kıvrak, çalışkan" : *Bilge kişi öğüt birip tawrak ukar* (III. 46, 7); **akrun** "yavaş, yavaşça". Bu hal zarfı metinlerde, *"az"* anlamında miktar zarfı olarak geçmektedir *"Akrun angar sewingil* (III. 361, 1); **edhgü** "iyi": Uluglukug bolsa sen edhgü kılın" (I. 64, 12; I. 428, 9); **yahşı** "iyi, güzel, her şeyin güzeli" : *Bolgıl kişig begler katın yahşı ulan* (I. 64, 12); **kiçig** "küçük, küçümseme": *Kiçig bulup yağını yirgü emes*" (II. 29, 11).

Zaman Zarfları

tün "gece" : Bu zaman zarfı, tek bir yerde kullanıldığı için üslup belirleyicilik açısından pek etkili değildir ancak geçen zamanın iyi değerlendirilmesine ilişkin felsefi bir anlatımın zihinde daha belirgin bir hal almasına yardımcı olmuştur: *Tün kün keçe alkınur ödhlek bile ay* (I. 82, 13; III. 377, 13).

Miktar Zarfları

Miktar Zarflarının, eylemlere "üstünlük" ve "*aşırılık*" anlamı kattığını görüyoruz. Miktar zarfları aracılığıyla sınır ve derece kavramlarında sergilenen kesinlik, anlatımda inandırıcılığı sağlayan bir unsur olmuştur: **Azrak** "daha az": *Azrak angar öküngil* (III. 361, 1); **telim** "çok, pek çok, bol, fazla": *Edgülülüg ugança eliging bile telim kıl* (I. 44, 1).

Yer Zarfları

Üze "üstünde, üzerinde, üzere": *Yaşnıt kılıç basnı üze kakkıl yara (* II. 356, 18).

EDATLAR

Bile<birle "*ile, birlikte, beraber*". Bu edat metinlerde hem bağlama edatı "*Tün gün keçe alkınur ödhlek bile ay*" (I. 82, 13) hem de çekim edatı "*Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin ödürme*" (III. 11, 3; I. 417, 5) olarak geçmektedir.

kodı<kod-ı *"-den aşağı, -a doğru"*. Bir çekim edatı olup yön bildiren fonksiyondadır: " Üs es körüp yüksek kalık kodı çakar" (III. 46,7); *Kurgag yılın budhun kör anda tüşer kodı* (III. 69, 1); *Korun kibi idhisin kodı yuwar* (III. 61, 19).

taparu<tapa+ru *"-a doğru, a karşı"*. Bir çekim edatı olup yön bildirme fonksiyonundadır: Ündep ulug taparu tawrak kelip yügürgil (III. 69, 1).

naru/narı "*-den sonra, -den itibaren*". Aslında bir mekan zarfı olan bu sözcük metinlerde bir yerde yön bildiren çekim edatı olarak geçmektedir: *Kotkılıkın tapınğıl kodhgıl küwez naru* (II.140, 8).

kalı<kal-ı "*artık, niyet, eğer, şayet*". Hem cümle başı hem de bağlama edatı olarak geçmektedir. "*Eğer, şayet*" anlamında bağlama edatı fonksiyonunda: *Kelse kalı yarlıg bolup yunçıg uma* (I. 93, 4); *Kıska itin kelse kalı kutlug yay* (I. 82, 13); *Ograp kalı kelse sanga karşu süle* (III. 272, 1); "*artık, nihayet*" anlamında cümle başı edatı fonksiyonunda: Çakmak çakıp ivse kalı udhınur *yula* (III. 25-26, 1).

karşu<karşı<karş-u<kar-ı-ş-u "*-a doğru, -a karşı*". Bir yerde çekim edatı olarak geçiyor: *Ograp kalı kelse sanga karşu süle* (III. 272, 1);

takı / tak-ı "ve, ile". Bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılmıştır: *Kolsa kalı ograban birgil takı azukluk"* (I. 274, 17); *Bıçlıp anıng boynı takı kalkan tura* (II. 356, 18).

kibi<kip-i Sadece bir yerde çekim edatı olarak geçmektedir: *Korun kibi idhisin kodı yuwar* (III. 61, 19).

FİİLLER

Metinlerde yargı bildiren 59 fiil bulunmaktadır. Bu fiillerden 9'ü geniş zamanda çekimlenmiştir. **1. teklik şahıs**: *Oğlum sanga* ***kodhurmen*** *erdem öğüt xumaru* (III. 140, 19); **2. teklik şahıs**: *Bulmuş nenging* ***sewersen*** *(*III. 361, 1**); 3. teklik şahıs***: ***Bakmas*** *budun sevüksüz (II. 249-250, 28, 1); Kargış* ***kılur*** *umalar yunçıg körüp konuklug (I. 274, 17); Tün kün keçe* ***alkınur*** *ödhlek bile ay (I. 82, 13); Çakmak çakıp iwse kalı* ***udhınur*** *yula (III. 25-26); Tılda* çıkar *edhgü söz* (III. 160-161, 1); *Birmiş sening bil yalnguk* ***tapar*** *karınka* (III. 22, 1); *Kurgak yılın budhun körk anda* ***tüşer*** *kodı* (III. 69, 1).

Anlatılan geçmiş zamanın 3. teklik şahsında çekimlenmiş 3 fiil bulunmaktadır: *Tavar sığıp suw akın* ***indi*** *sakın* (III. 61, 19). ***Sedhremiş*** *olgun koyak* /***Sarmamı***ş sütten kayak (III. 167, 7).

59 fiilin 47'si emir kipindedir. Bu da emir cümlelerinin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Öğüt verme ve uyarma amacının güdüldüğü bu cümlelerde istek ve dilek belirtme anlamı bulunmaktadır. Verilen öğütlerin mutlaka yerine getirilmesinde, emir üslubunun daha etkili olabileceği düşüncesiyle böyle bir anlatım yolunun tercih edildiği düşünülebilir. Emir cümleleri yüklem ve diğer cümle unsurlarından oluşmuştur; sadece yüklemden oluşan emir cümlesi bulunmamaktadır. Emir cümlelerinden 21'inde yüklem 2. teklik şahıs emir eki almıştır: ***Bolgıl*** *kişig begler katın yahşı ulan (I. 64,12); Koldaş bile* ***yaraşgıl*** *karşıp edin üdürme (III. 11, 3);* ***Bakkı****l angar edhgülügügn agzı küle (I. 129, 3);* ***Kılgıl*** *angar agırlık (I. 114, 14); Kelse uma* ***tüşürgil*** tınsın anıng arukluk/ Arpa saman ***yagutgı****l bulsın atı yarukluk (II. 316, 9);* ***Tutgı****l konuk ağırlık (I. 45, 19); Bilge eren sawların* ***algıl*** öğüt (III. 155,3); ***Algı****l öğüt mendin oğul erdem tile (I. 55, 15); Bilge erig bulup sen* ***bakkıl*** *anıng tabaru (III. 140, 19); Tegme iwet ışka* ***körüp*** *turgıl ala (III. 25-26, 1); Yaşnıt kılıç başnı üze* ***kakkıl*** *yara (II. 356, 18); Külse kişi yüzinke körklüg yüzin* ***körüngil*** / *Yawlak ködhez tılıngnı edhgü sawıl* ***tilengi****l (III. 43, 19); Akrun angar* ***sewingil*** / *Azrak angar* ökün*gil (III. 361, 1); Kelse kalı katıglık erter teyü* ***seringil*** / *ödhlek ışın bilip tur anca angar* ***tirengi****l (III. 233, 15); Tün kün tapun Tengrike* ***boynamagıl*** / *Korkup angar eymenü o****ynamagı****l (III. 377, 13); Ündep ulug tabaru tavrak kelip* ***yügürgil*** *(III. 69, 1).*

24 fiil ise eksiz durumdadır: ***Kazgan*** *ulıç tüzünlük (II. 249-250, 28, 1); Uluglukug bolsa sen adhgü* ***kılın*** / *Bolgıl kişig begler katın yahşı* ***ulan*** *(I. 64, 12); Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin* üdürme / *Bek* ***tut*** *yawaş takagu süwlin yazın* ***ederme*** *(III. 13,3); Kelse kişi* ***atma*** *angar örter küle (I. 129, 3); Öç kek kamug kişinin yalnguk üze alım* ***bil*** / *Edhgülülüg ugança eliging bile telim* ***kıl*** *(I. 44,1);* ***Keldür*** *anuk bolmış aşıg tutma uma (I. 93, 4); Algıl öğüt mendin oğul erdem* ***tile*** / *Boyda ulug bilge bolup bilging* ***ula*** *(I. 51, 15); Kıska* ***itin*** *kelse kalı kutlug yay (I. 82, 13); Tegme* ***iwet*** ışka körüp turgıl ala (III. 25-26, 1); Yay körkinke ***inanma*** / *suwlar üze* ***tayanma*** / *Esizligig* ***anunma*** *(III.160-161, 1); Barmış nenging* ***sakınma*** *(III. 361, 1); İştip anangnıng sawlarını* ***kadırma*** / *Neng kut bulup küwezlik kılnıp yana* ***kutarma*** *(I. 507—508, 2); Yawlak* ***ködhez*** *tılıngnı edhgü sawıg tilengil (III. 43, 19); Birmiş sening* ***bil*** *yalnguk tapar karınka (III. 222, 1); Tün kün* ***tapun*** *Tengrike boynamagıl (III. 377, 13); Kurgak yılın budhun* ***körk*** *anda tüşer kodu ıl (III. 69, 1).*

İki fiil de emir kipinin 2. çokluk şahsında çekime girmiştir: ***Kalsun*** *awıng yarınka (II. 249-250, 28,1);* ***Yadhsun*** çawıng budunka (I. 45, 19).

Birçok cümle, fiilimsilerle genişletilmiştir. 31 fiilimsiden, 4'ü sıfat fiil, 25'i bağ-fiil, 1'i de zamirsi sıfat-fiildir; isim-fiil geçmemektedir. Fiilimsiler, bulundukları cümlelerde sıfat ve zarf görevindedirler.

Sıfat-fiiller: Dört yerde geçmektedir: <u>*Kalmış tawar adhınnıng kirse kara orunka*</u> (III. 222, 1); *Keldür anuk* <u>*bolmış aşıg*</u> *tutma uma* (I. 93, 4); <u>*Bulmuş nenging*</u> *sewersen* / <u>*Barmış nenging*</u> *sakınma* (III. 361, 1).

Bir yerde zamirsi sıfat fiil vardır: <u>*Birmiş*</u> *sening bil yalnguk tapar karınka (III. 222, 1).*

Bağ-fiiller: 25 bağ-fiilin 20'si *(-p/ -(ı)p/-(i)p; -(u)p/-(ü)p),* 2'si *(–a/-e*), 3'ü *(-ı/-i;-u/-ü*), biri de *(-üpen=ipen*) ekleriyle yapılmıştır. Bu bağ-fiiller, eylemin yapılış biçimini belirterek cümleye durum anlamı katmıştır: *Artut* ***alıp*** *annungıl / Edhgü tawar ogurluk (I. 114, 11); Kelse kalı yarlıg* ***bolup*** *yunçıg uma (I. 93, 4); Bilge erig adhgü* ***tutup*** sözin işit (I. 428, 9); Üs es ***körüp*** yüksek kalık kodı çakar / Bilge kişi öğüt ***birip*** *tawrak ukar (III. 46, 7); Bilge erig* ***bulup*** *sen bakkıl anıng tabaru (III. 140, 19); Boyda ulug bilge* ***bolup*** *bilging ula (I. 51, 15); Tegme iwet ışka* ***körüp*** *turgıl ala / Çakmak* çakıp *iwse kalı adhınur yula (III.*

*25-26, 1); **Bıçlıp** anıng boynı takı kalkan tura (II. 356, 18);* İştip *ata anangnıng sawlarını kadırma / Neng kut **bulup** küwezlig **kılnıp** yana kuturma (I. 507-508, 2); Ödhlek ışın **bilip** tur anca angar tirengil (III. 233, 15); **Korkup** angar eymenü oynamagıl (III. 377,13);* Ündep *ulug tabaru tawrak **kelip*** yügürgil (III. 69, 1); Kargış kılur umalar yunçıg ***körüp** konukluk (I. 274, 17); Yaşnat kılıç başnı üze kakgıl **yara** (II. 356, 18); Bakkıl angar edhgülügün ağzın **küle** (I. 129, 3); Tün kün **keçe** alkınur ödhlek bile ay (I.82, 13); Kelse kalı katıglık erter **teyü** seringil (III. 233, 15); Erdhemini ögrenipen* ışka sura (I. 428, 9).

CÜMLE

Metinler, bugünkü düzyazıya örnek olabilecek bir cümle yapısına sahiptir. Bu cümleler, yapı olarak *basit cümle, girişik bileşik cümle, şartlı bileşik cümle ve bağımlı sıralı cümle* özelliğindedirler.

Basit cümleler

Dörtlük bölümleri basit yapılı olup kısa cümlelerden oluşmuştur. Bunlar üsluba ritmik yönden akıcılık ve hareketlilik getirmiştir; ayrıca bu tarz cümlelerde anlam daha açık ve aydınlıktır: *Yay körkinke inanma / Suwlar üze tayanma / Esizligig anunma / Tılda çıkar edhgü söz* (III. 160-161, 1); *Bulmuş nenging seversen / Akrun angar sewingil / Barmış nenging sakınma / Azrak angar öküngil* (III. 361, 1*); Bakmas budun sevüksüz / Yudkı yüdhi saranka / Kazgan ulıç tüzünlük / Kalsun awıng yarınka* (II. 249-250, 28, 1).

Bileşik cümleler

Basit cümlelerin maksadı belirtmede yetersiz kaldığı durumlarda duygu ve düşünceler bileşik cümleler vasıtasıyla dile getirilmiştir. Beyitler, genellikle bu tarz cümlelerle kurulmuştur.

Girişik Bileşik Cümleler: *Yagıng tapa titrü bakıp bükten bile* (III. 272, 1); Üs es körüp yüksek kalık kodı çakar / Bilge kişi öğüt birip tawrak ukar (III. 46, 7); Bilge erig edhgü tutup sözin işit (I. 428, 9); Tün kün **keçe** alkınur ödhlek bile ay (I.82, 13).

Şartlı Bileşik Cümleler**:** Bu yapıdaki cümlelerde, şartlı yan cümleler, temel cümle yargısının gerçekleşmesini belli bir koşula bağlarken aynı zamanda bir dileği ve isteği de bildirmiş ve temel cümleye genellikle zarf tümleci görev ilgisiyle bağlanmıştır*: Karga kalı bilse mungın ol buz sukar "karga başına gelecek sıkıntıyı bilse gagasıyla buzu deler" (I. 425, 18); Kıska itin kelse kalı kutlug yay "kutlu yaz geldiğinde kış için hazırlan" (I. 82, 13); Talkan kiminğ bolsa angar pekmes katar "kimin kavutu varsa ona pekmez katar" (I. 440, 20); Ograp kalı kelse sanga karşu süle (III. 272, 1); Kelse uma tüşürgil tınsın anıng arukluk (II. 316, 9).*

Katmerli Bileşik Cümleler: Bir yerde geçiyor. İki yan cümleyle bir temel cümleden oluşan bu cümlede yan cümlelerden birinin yüklemi fiilimsi, diğeri de koşul eki almıştır: ***kelse** kalı katıglık erter **teyü** seringil (III. 233, 15).*

Sıralı Cümleler: Bunlar, eskiden beri dilimizde çok kullanılan ve birden çok bağımsız yargının ifade edilmesine imkan sağlayan cümlelerdir: *Oğlum öğüt algıl, bilgisizlik kiter (I. 440, 20); Koldaş bile yaraşgıl, karşıp edin üdürme / Bek tut yawaş takagu, süwlin yazın ederme (III. 11, 3).*

Fiil cümlesi: Metinlerde geçen cümlelerin çoğu fiil cümlesidir. Fiil cümlelerinde yüklem daha çok cümlenin sonunda bulunmaktadır: *Yagıng tapa titrü bakıp bükteng **bile** / Ograp kalı kelse sanga karşu **süle** (III. 272,1); Kardını yinçü **sakınmanğ** / Tuzgını Mançu **sezinmenğ** / Bulmaduk nenğe **ewinmenğ** / Bilgeler anı **yirer** (I. 419, 9); Karga kalı bilse munğın ol buz **sukar** /* Awçı yaşıp tuzak tapa menğke ***bakar** (I. 425, 18); Tawar yığıp suw akın indi **sakın** / Korun gibi idhisin kodı **yuwar** (III.61,19); Agruk agır işinğni adhnaguka **yüdhürme** / Açrup özinğ öşerip adhnagını **todhurma** (III. 68, 21);* Üs es körüp yüksek kalık kodı çakar */ Bilge kişi öğüt birip tawrak **ukar** (III. 46, 7); Oglum öğüt algıl biligsizlig **kiter** / Talkan kiminğ bolsa angar pekmes **katar** (I. 440, 20); Bilge erig edhgü tutup sözin **işit** / Erdhemini ögrenipen ışka **sura** (I.428, 9); İştip ata anangnıng sawlarını **kadırma** / Neng kut bulup küwezlig kılnıp yana **kuturma** (I. 507-508, 2); Külse kişi yüzinke körklüg yüzin **körüngil** / Yawlak ködhez tılıngnı edhgü sawın **tilengil** (III. 43, 19); Bulmuş nenğinğ **sewersen** / Akrun anğar **sewingil**/ Barmış nenğing **sakınma** / Azrak angar* öküngil *(III. 361, 1); Kelse kalı katıglık erter teyü **seringil** / Ödhlek ışın bilip tur anca angar **tirengil** (III. 233, 15); Tün kün tapun Tengrike **boynamagıl** / Korkup angar eymenü **oynamagıl** (III. 377, 13); Ündep ulug tabaru tawrak kelip **yügürgil** (III. 69, 1).*

Yüklemi sonda olmayan cümleler de vardır. Bu cümlelerde, yüklemden sonra, diğer öğelere göre daha çok özne unsurunun getirildiğini görüyoruz: ***Kargış kılur** umalar yunçıg körüp konuklug (I. 274, 17); Tün gün keçe **alkınur** ödhlek bile ay (I. 82, 13); Tılda* çıkar *edhgü söz (III. 160-161, 1); **Sedhremiş** olgun koyak / **Sarmamış** sütten kayak (III. 167, 7); Bek **tut** yawaş takagu süwlün yazın ederme (III. 11,3); **Bakkıl** angar edhgülügün ağzın küle (I. 129, 3); **Kılgıl** angar ağırlık (I. 114, 14;* Öğren *anıng biligin künde angar baru (II. 140, 8); Bilge eren sawların **algıl*** öğüt (III. 155, 3); ***Algıl*** öğüt mendin ogul erdem tile (I. 51, 15); ***Tegme** iwet işka körüp turgıl ala (III. 25-26, 1).*

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

İsim cümlesi: Metinlerde sadece bir yerde isim cümlesi geçmektedir**.** Bu cümle*"er-"* yardımcı fiilinin olumsuz şekli kullanılarak oluşturulmuştur: *Kiçig bulup yagını yirgü ermes (II. 29, 11).*

Anlam yönünden cümleler: Metinlerde geçen cümlelerden 61'i anlamca olumlu, 18'i de anlamca olumsuzdur. Olumsuz fiil cümleleri, *(-ma, -me*) olumsuzluk eki ile; olumsuz isim cümleleri de "*er*-"yardımcı fiilinin olumsuz şekli olan *"ermes*" kullanılarak oluşturulmuştur.

İÇERİK (MUHTEVA)

Manzumeler, tema olarak bazı değer yargılarını içermektedir. Verilen iletiler, metinlerin özüne bağlı kalarak şöyle sıralanabilir: Akla ve bilgiye değer verilmeli; bilgi, mutlaka onu doğru ve eksiksiz bilen kişilerden alınmalı, bilgeler hoş tutulmalı ve onlara karşı saygıda kusur edilmemelidir. İyilik, karşılık beklenmeden yapılmalıdır; arkadaşlığın değeri bilinmelidir; amaç gerçek anlamda insan olmaksa bencillik ve gururdan uzak durmalıdır; hoşgörülü ve özverili olmalı, büyüklük taslamamalı ve başkalarının dertleriyle ilgilenilmelidir; konuksever olmalı, insanlar güler yüzle karşılanmalıdır; Allah'a karşı direngen olmamalı, O'na inançla bağlanmalıdır; ölümü ve ahireti unutmamalı, dünya malına bağlanmamalıdır; anne baba ve diğer büyüklerin sözü dinlenmeli, onlara saygı gösterilmelidir; işte aceleci değil dikkatli ve hesaplı davranılmalıdır; düşman küçümsenmemeli, ulusun inanç ve idealleriyle örülmüş vatan toprağı yiğitçe savunulmalı; geride iyi ad bırakılmalıdır.

Yaşama dair görüşlerin belirtilmesinde bazı uçarlar, simge olarak kullanılmıştır. Sözgelimi tedbirsiz davranışın doğurduğu bir sıkıntıyı anlatmada, hayvanlar arasında zekasıyla tanınan karganın başına gelebilecek tehlike, örnek gösterilmiştir (I. 425, 18). Bilge kişinin anlama ve kavrama yeteneği, keskin bakışlarıyla avını çok yüksekten bile görebilen kerkes kuşu (es) sembolüyle anlatılmıştır (III. 46, 7). Tavuk ve sülün motifleriyle de arkadaşlığın saygı temeline dayandığı, onu kaybetmemek için güzel huylu ve geçimli olmanın gereği üzerinde durulmuştur. (III. 11, 3).

Türk kahramanlık ve kültür tarihinde çok önemli yeri olan at, sadece basit bir ulaşım ya da savaş aracı değil aynı zamanda toplum içerisinde saygı gören bir hayvan olmuştur. At ile erin değeri bir tutulmuş ve misafirlikte bile konuğa verilen değerin aynısı ata da gösterilmiştir: *Kelse uma tüşürgil tınsın anıŋ arukluk / Arpa saman yagutgıl bulsın atı yarukluk "Sana konuk gelirse indir, yorgunluğu dinsin; arpayı samanı yaklaştır, atı dinlensin" (II. 316, 9).*

Sözcüklere yüklenen anlamlar ve nadiren yapılan benzetmeler, şiirsel bir söyleme dönüşerek anlatımı bir ölçüde tekdüzelikten kurtarmıştır. *Kışka itin kelse kalı kutlug yay / Tün kün keçe alkınur ödhlek bile ay "Kutlu yaz geldiğinde kış için hazırlan, gece gündüz geçerek ay ile zaman tüken*ir" *(I. 82, 13); Tawar yığıp suw akın indi sakın / Korum kibi idhisin kodı yuwar "Yığılmış malı akan bir sel olarak düşün, sahibini bir kaya gibi yere yuvarlar" (III. 61,19).* Türkçenin ses zenginliği ve yaratma gücü olarak değerlendirilen ikilemelerden (Hatiboğlu, 1971: 11-12) de yararlanılmıştır. "*koşnı konum*" ikilemesinde ard arda sıralanan benzer sesler, manzumeye ahenk, anlatıma da güç katmıştır. *"**Koş**n**ı** **kon**u agış**k**a / Kılgıl angar ağırlık / Artut alıp annungıl / Edhgü tawar ogurluk"* (I. 114, 14).

3. ÖĞÜTLER

3.1. İYİLİK HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.1.1. Bakmas budun sevüksüz

Yudkı yüdhi saranka

Kazgan ulıç tüzünlük

Kalsun awıng yarınka
B.A. II.249-250, 28.1.

(Millet bakmaz, sevgisiz, yüzi ekşi, sıkı kişiye. Yumuşak huyluluk kazan, şanın yarına kalsın)

3.1.2. Uluglukug bolsa sen adhgü kılın

Bolgıl kişig begler katın yahşı ulan
B.A. I. 64,12.

(Büyüklüğe eriştiğin zaman iyi huylu ol, beyler yanında iyiliğe araç olan kişi ol.)

3.1.3. Koldaş bile yaraşgıl karşıp edin üdürme
B.A. III, 11,3.

Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme

(Arkadaşın ile yaraşıklı ol, onaaykırı giderek başkasını seçme; yavaş huylu tavuğu sağlam tut, kırda süğlün arama.)

3.1.4. Koldaçıka miŋ yagak
B.A. I. 417,5.

Barça bile ayruk tayak**.**

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

(Dilençiye bin ceviz, hepsi ile ayrıca dayak)

3.1.5. Kelse kişi atma anğar örter küle
B.A. I.129,3.

Bakkıl angar edhgülügün agzın küle.

(Sana gelenin yüzüne yakar kül atma, ona ağzın gülerek iyilikle bak.)

3.1.6. Öç kek kamug kişinin yalnğuk üze alım bil, B.A. I. 44,1.

Edhgülülüg ugança eliginğ bile telim kıl

(Herkesin öcünü, hıncını başkalarının üzerinde alınacak bir borç bil, konuğa, elinden geldiği kadar çok iyilik yap.)

3.1.7. Koşnı konum agışka
B.A. I. 114, 14.

Kılgıl anğar agırlık

Artut alıp annungıl

Edhgü tawar ogurluk

(Konu komşuya iyilikte bulun, onlara itibar göster, güzel armagan aldığında, uğurlu mallar hazırla.*)*

3.2. MİSAFİRPERVERLİK HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.2.1. Kelse uma tüşürgil tınsın anınğ arukluk
B.A. II.316,9.

Arpa saman yagutgıl bulsın atı yarukluk

(Sana konuk gelirse onu indir, yorgunluğu dinsin, arpayı samanı yaklaştır, atı dinlensin.)

3.2.2. Körklüg tonug gözünğke
B.A. I. 45,19.

Tatlıg aşıg adhınka

Tutgıl konuk ağırlık

Yadhsun çawınğ budhunka

(İyi elbiseyi kendine,tatlı aşı başkasına, konuğu bırakma ağırla, ününü herkese yaysın.)

3.2.3. Kelse kalı yarlıg bolup yunçıg uma
Keldür anuk bolmış aşıg tutma uma
B.A. I.93. 4.

(Eğer sana yoksul düşkün bir konuk gelirse, hazır bulunan aşı önüne getir, geciktirme)

3.2.4. Kolsa kalı ograban birgil takı azukluk

Kargış kılur umalar yunçıg körüp konuklug *B.A. I.274,17.*

(Sana bir konuk gelip de azık dilese ver, konuk, çıkarılan yemeği iyi bulmazsa sahibine lanet eder)

3. 3. İHTİYATLI OLMAK HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.3.1. Kiçig bulup yağını yirgü emes

Edhgermedhip kodhsa anı ilni kunar.
B.A. II. 29,11.

(Düşmanını küçük görüp yerme, sakınmayıp bırakırsan o, elini (yurdunu) alır.

3.3.2. Yagınğ taba titrü bakıp büktenğ bile

Ograp kalı kelse sanga karşu süle .
B.A. III. 272,I

(Düşmandan yana dik gözle bak, hançerini bile, ne zaman sana uğrayacak olursa ona karşı asker çek)

3.3.3. Kardunı yinçü sakınmanğ

Tuzgunı Mançu sezinmenğ

Bulmaduk nenğe ewinmenğ

Bilgeler anı yirer.
B.A. I.419,9

(Karduyu inci sanmayın, armağanı ücret sanmayın, bulunmamış mala sevinmeyin, bilgeler onu yererler.)

3.3.4. Karga kalı bilse munğın ol buz sukar

Awçı yaşıp tuzak tapa menğke bakar.
B.A. I. 425, 18.

(Karga başına gelecek sıkıntıyı bilse gagasıyla buzu deler, halbuki avcı saklandığında karga tuzaktaki yeme bakar.)

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

3.3.5. Tawar yığıp suw akın indi sakın

Korum kibi idhisin kodı yuwar.
B.A. III. 61,19

(Yığılmış malı, sel geldi zannet akan bir sel olarak düşün, sahibini kaya yuvarlar gibi yere yuvarlar.)

3.3.6. Agruk agır işinğni adhnaguka yüdhürme

Açrup özinğ öşerip adhnagunı todhurma
B.A. III. 67-68, 21-22

(Ağır yükünü, başkasına yükleme, kendini, gözün kararırcasına aç bırakıp başkasını doyurma)

3. 4. BİLGİ HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.4.1. Üs es korüp yüksek kalık kodı çakar

Bilge kişi öğüt birip tawrak ukar.
B.A. III. 46,7.

(Kerkes kuşu leşi yüksek havadan görüp aşağıya iner; bilgin kişi öğüt vererek iyi anlar.)

3.4.2. Oglum öğüt algıl biligsizlig kiter

Talkan kiminğ bolsa angar pekmes katar.
B.A. I. 44O, 20.

(Oglum, öğüt al bilgisizliği gider, kimin kavutu varsa ona pekmez katar.)

3.4.3. Bilge erig edhgü tutup sözin işit

Erdhemini ögrenipen ışka sura
B.A. I. 428,9.

(Bilgin kimseyi hoş tutup sözünü dinle, faziletini öğrenerek işte kullan.)

3.4.4. Öğren anıng biligin künde anğar baru

Kotkılıkın tapıngıl kodhgıl küwez naru
B.A. II. 140, 8.

(Her gün yanına giderek onun bilgisini öğren, gönül alçaklığıyla ona hizmet et, gururu bir yana koy.)

3.4.5. Bilge eren sawların algıl öğüt

Edhgü sawıg edhlese özke singer
B.A. III. 155.3.

(Bilgin adamların sözlerini öğüt alarak al, iyi söz tesir ederse öze siner.)

3.4.6. Algıl öğüt mendin oğul erdem tile

Boyda ulug bilge bolup bilginğ ula
B.A. I. 51, 15.

(Oğul benden öğüt al, fazilet dile, ulus arasında büyük bilgin ol, bilgini yay.)

3.4.7. Oglum sanga kodhurmen erdem öğüt xumaru

Bilge erig bulup sen bakkıl anınğ tabaru
B.A. III. 140. 19

(Oğlun sana fazilet, öğüt, miras bırakıyorum, bilgin bir adam bularak onun tarafına bak.)3.4.8. 8.4.8. Kışka itin kelse kalı kutlug yay

Tün kün keçe alkınur ödhlek bile ay
B.A. I. 82.13.

(Kutlu yaz geldiğinde kış için hazırlan, gece gündüz geçerek ay ile zaman tükenir.)

3.4.9. Tegme iwet ışka körüp turgıl ala

Çakmak çakıp iwse kalı udhınur yula
B.A. III. 25-26, 1.

(İşi görerek acele etme , sakin dur; çakmak çakarken iven kimse kandili söndürür.)

3. 4.10.Yay körkinke inanma

Suwlar üze tayanma

Esizligig anunma

Tılda çıkar adhgü söz
B.A. III. 160-161, 1.

(Baharın güzelliğine inanma, suya dayanma, kötülüğe hazırlanma, iyi söz dilden çıkar.)

3. 4.11.Sedhremiş olgun koyak

Sarmamış sütten kayak
B.A. III. 167,7.

(Olgun konak darısı seyremiş, sütten kaymak tutmamış.)

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

3. 5. YİĞİTLİK HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3. 5.1. Yaşnat kılıç başnı üze kakkıl yara

Bıçlıp anınğ boynı takı kalkan tura
B.A. II. 356, 18.

(Kılıcı onun (düşmanın) başı üstünde parlat; onu, boynunu ve tura kalkanını da biçerek yarala.)

3. 6. KONUŞMA VE SÖZ HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.6.1. İştip ata anangnıng sawlarını kadırma

Neng kut bulup küwezlig kılnıp yana kuturma B.A. I. 507-508,2.

(Ananın babanın sözünü işiterek öğütlerini reddetme, mala ve talihe eriştiğinde şımarıklık yaparak kudurma.)

3.6.2. Külse kişi yüzinke körklüg yüzin körüngil

Yawlak ködhez tılınğnı edhgü sawıg tilengil B.A. III. 43, 19.

(Birisi yüzüne gülerek gelse, güler yüzle görün . Kötülükten dilini gözet; iyi şöhret dile.)

3. 7. MAL MÜLK HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.7.1. Birmiş seninğ bil yalnğuk tapar karınka

Kalmış tawar adhınnınğ kirse kara orunka B.A. III. 222, 1.

(Bil ki verdiğin senindir, insanoğlu karnına tapar; kişi mezara girdiğinde kalan mal başkasınındır.)

3.7.2. Bulmuş nenğinğ sewersen

Akrun anğar sewingil

Barmış nenğing sakınma

Azrak angar öküngil
B.A. III. 361, 1.

(Eldeki mala sevinirsin, ona az sevin; giden mala acıma, ona çok pişman olma .)

3. 8. SIKINTI HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.8.1. Kelse kalı katıglık erter teyü seringil

Ödhlek ışın bilip tur ança angar tirengil
B.A. III. 233, 15.

(Sana şiddetli bir felaket gelirse geçer diyerek sabret; zamanın işini bilerek dur, ona öylece diren.)

3. 9. İBADET HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.9.1. Tün kün tapun, Tengrike boynamagıl

Korkup angar eymenü oynamagıl
B.A. III. 377, 13.

(Gece gündüz Tanrıya tapın, mağrur olma , ondan korkup çekinerek oynama.)

3. 10. DAYANIŞMA HAKKINDA SÖYLENMİŞ ÖĞÜTLER

3.10.1. Ündep ulug tabaru tawrak kelip yügürgil

Kurgak yılın budhun körk anda tüşer kodı ıl *B.A. III. 69, 1.*

(Seni yaşlı bir adam çağırırsa davranarak ona doğru koş; kuraklık yıllarda millete bak, nereye konarlarsa sen de birlikte kon.)

SONUÇ

11. yüzyıl Karahanlı Devri eseri Divanu Lûgat-it Türk'te geçen öğüt metinleri, tarihsel süreç içinde birtakım değişim ve gelişmeler sonucu yeni bir şekle bürünmüş ve yazıya geçirildikten sonra da edebi bir kimlik kazanmıştır. Her devirde herkese hayat boyu rehber olabilecek mesajlar içeren bu manzumeler, eski Türk ahlakının dayandığı temelleri göstermesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Türk milletinin manevi ve kültürel değerlerine ilişkin verilen mesajlar, bugün de günümüz Türk toplumunda kabul gören ve benimsenen kurallardır. Bunların, ilk söylendikleri çağlardan çok sonra da bir değer kaybına uğramamış olmaları, Türk kültürü adına övünülecek bir durumdur. Yazıldıkları çağın düşünüş ve davranışlarını yansıtan metinler, yaşam tarzı ve toplumsal değer yargıları çerçevesinde her kesimden insanının kendince ders alabileceği niteliklere sahiptir. İnsanın insana ve topluma karşı sorumluluklarını hatırlatması, onlara ayrıca güncellik kazandırmıştır. Karahanlı Türkçesinin ses ve şekil özelliklerini taşıyan bu ölçülü ve uyaklı sözler, Türk şiirinin nazım özelliklerini yansıtmaktadır. Aruz ölçüsüyle yazılmış olmaları ve genellikle beyit biriminin kullanılması, İslami

DOI: 10.7816 /idil-07-45-04

edebiyat etkisinin bir göstergesidir. Ritmik ve melodik yapının kurulmasında, kafiye, redif, alliterasyon ve asonanslara başvurulduğu görülmektedir. Kafiyelerin, dize sonlarında çoğunlukla fiillerle sağlanması, Türkçe cümle yapısında kurallı cümle kurma imkanlarına kolaylık getirmiştir. Cümlelerin yapı olarak bugünkü Türkiye Türkçesi cümle yapısıyla hemen hemen aynı oluşu, Türkçenin daha o dönemlerde ne kadar işlek, aktarım gücü yüksek ve köklü bir dil olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

ARAT, Reşit Rahmeti. (1986). Eski Türk Şiiri. 2. Baskı. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

BANARLI, Nihat Sami. (1971). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul. MEB.

BARTHOLD, W., KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (1973). İslâm Medeniyeti Tarihi – İzahlar ve Düzeltmeler. 3. Basım. Ankara. TürkTarih Kurumu Basımevi.

BORATAV, Pertev Naili. (2014). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. Ankara. BilgeSu.

CAFEROĞLU Ahmet. (1974). Türk Dili Tarihi II. İstanbul. Edebiyat Fakültesi Basımevi.

DİLÇİN Cem (1983). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

DİZDAROĞLU Hikmet. (1969), Halk Şiirinde Türler. Ankara. TDK Yanınları. Ankara Üniversitesi Basımevi.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin. (2013) Karahanlı Türkçesi Grameri. Dördüncü Baskı. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

HATİBOĞLU, Vecihe. (1971). İkileme. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi. Türk Dil Kurumu Yayınları: 328.

İLAYDIN, Hikmet (1966). Türk Edebiyatında Nazım. Beşinci Basılış. İstanbul. Yeni Matbaa.

İSMANİL HABİB. (1942). Edebiyat Bilgileri. İstanbul. Remzi Kitabevi.

KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi. (2001). Türk Dili Nereden Geliyor Nereye Gidiyor. Beşinci Baskı. İstanbul. Beşir Kitabevi.

KAŞGARLI MAHMUT. (1939, 1940, 1941). Dîvânü Lugat-it Türk. (Çev. Besim Atalay). C. I, II, III. Alâeddin Kral Basımevi. Ankara. TDK. Yayını.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir. (1970). Büyük Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara. Edebiyat Yayınevi.

KÖPRÜLÜ, Fuad. (1986). "*Türk Edebiyatının Menşei*". Edebiyat Araştırmaları. Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi. S. 49-130.

_____(1986*).*"*Aruz*". Edebiyat Araştırmaları. Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi., s. 317-360.

_____(1980). Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul. Ötüken.

_____ (1966). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. İkinci Baskı. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi.

ÖZKAN Mustafa, ESİN Osman, TÖREN Hatice. (2001), Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım. İstanbul. Filiz Kitabevi.

RASONYI, Laszlo. (1971). Tarihte Türklük. Ankara. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

SERTKAYA, Osman Fikri, "*Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış*", TD-Türk Şiiri Özel Sayısı I, Sayı. 409, Ocak 1986, TDK Yayını.

TEKİN Şinasi. "İslâmlık Öncesi Türk Şiiri". TD-Türk Şiiri Özel Sayısı I, Sayı 409, Ocak 1986. TDK Yayını.